

ДУХОВНИЙ СВІТ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ В НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

2005р., І.І. Загарницька

аспірантка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Радикальні зміни, що відбуваються в соціально-економічній, політичній, правовій, морально-етичній сферах життєдіяльності української держави, торкнулися глибинних пластів суспільної психології, призвели до складних, неоднозначних процесів в житті соціуму. Втрачено стрижень, який, узагальнюючи принципи та норми існування суспільства, одночасно об'єднував та зміцнював його. Натомість ми маємо екзистенційний вакуум, який дослідниками, починаючи з В. Франка, характеризується розгубленістю особистості, невизначеністю її життєвих орієнтирів та втратою смислу життя.

Відсутність соціальної перспективи, невпевненість у завтрашньому дні, недовіра більшості населення до інститутів влади змушують визнати, що Україна сьогодні переживає руйнівну духовно-моральну кризу, коли значна частина соціуму має хаотично поєднані ціннісні пріоритети та життєві ідеали. Названі деструктивні процеси найбільшою мірою впливають на молодь, яка в цей складний час стоїть на порозі самостійного життя. Нинішні студенти потребують особливої уваги держави і громадськості, тому що саме вони через кілька років складатимуть ядро української інтелігенції, визначаючи майбутнє нашої країни. Пошук суспільством оптимального шляху подальшого розвитку призвів до того, що молодь виявилась однією з найбільш соціально занедбаних і найменш захищених спільнот нашої держави; що молодіжне середовище збурюють безліч проблем і, що їх питома вага вже давно перевищила критичну масу, загрожуючи соціальними вибухами. Динамізм, стрімкий потік інформації випереджають якісний вимір життєтворення сучасного українського суспільства, у людські стосунки втручається прагматизм, цілісний образ соціуму в свідомості молодої людини розбивається на нескінченний ряд відеокліпів, а віртуальна реальність подекуди заміняє реальний досвід соціальних стосунків.

Економічна нестабільність, розмитість правового поля не залишають молодій людині можливості планувати власне життя на тривалу перспективу. Нове покоління змушене орієнтуватись на швидкі результати, не загадуючи далеко вперед. Вплив цих процесів слід враховувати, констатуючи нівелювання моральних та гуманістичних цінностей молоді. Зростає небезпека виростити естетично убоге, бездуховне покоління, не „обтяжене” порядністю та інтелігентністю, яке в своєму прагненні швидкого збагачення за будь-яких умов вважатиме загальнолюдські культурні здобутки нікому не потрібним пережитком минулого.

Вплив цих процесів посилюється і за рахунок недоліків всієї системи виховання молоді в нашій державі. І це при тому, що освіта й виховання за своєю сутністю мають працювати на майбутнє, закладаючи основи для суспільного прогресу. Саме їм, „тримаючи руку на пульсі” людських цінностей та ідеалів, належить формувати духовність особистості, як підґрунтя розвитку її інтелекту та професійних якостей.

У контексті даного дослідження потрібно окремо зупинитись на розумінні поняття „студентська молодь”. У першу чергу зазначимо, що в науковій літературі немає єдиної точки зору з цього питання. Українські та російські дослідники, серед яких: В. Астахова, В. Арбеніна, В. Бакіров, М. Головатий, В. Дмитрієв, І. Ільїнський, О. Козлов, В. Лісовський, Б. Рубін, М. Буткевич, Ф. Філіппов, І. Шеремет, В. Шубкін, О. Якуба тощо, – визначають студентство як „соціально-демографічну”, „соціально-професійну”, „самостійну соціальну” або „особливу суспільну групу”. В чому ж особливість студентства? Чим власне відрізняється воно від інших молодіжних спільнот?

Перш за все відмінність студентської молоді полягає у специфіці її соціального становлення, в особливому місці, яке вона займає в структурі суспільства. Лише їй властиве нагромадження соціокультурного досвіду, пов'язане з паралельним навчанням у вузі. До основних параметрів, що характеризують студентство як соціокультурну макрогрупу, варто також віднести особливу спрямованість інтересів студентської молоді, своєрідну „життєву стратегію”, що детермінує різноманітні види діяльності студентів уявленнями про соціальну перспективу. Слід також додати до цієї групи ознак й такі, як готовність до плюралізму думок, активність життєвої позиції студента, його відкритість усякого роду змінам. Новаторство спонукає його до відмови від устояних моделей поведінки, норм, постулатів. Спроба переломити стан тривалої статичності може обернутися „бунтарством” як формою протесту проти явищ, що блокують або гальмують динаміку громадського життя. На відміну від інших молодіжних груп, студентство має чітку спрямованість на заняття в майбутньому висококваліфікованою працею та визначені часові межі – від першого курсу до останнього. На шляху до цієї мети молодою людиною зроблені конкретні кроки: здійснено вибір вузу та спеціальності; у багатьох випадках змінено місце проживання (із села – до міста, із сім'ї – до гуртожитку, до самостійної організації побуту); встановлено нові зв'язки-суспільні, сімейні, особистісні).

Студентський вік має велике значення для формування всіх без виключення якостей особистості, адже це період найбільш активного розвитку її моральності, стабілізації характеру, засвоєння соціальних функцій дорослої людини, у тому числі громадянських, суспільно-політичних, професійно-трудова. Одночасно відбувається завершення індивідуалізації особистості, остаточне оформлення її життєвих орієнтирів та ціннісних орієнтацій. Домінантною соціокультурною орієнтацією сучасного студентства є бажання особистого успіху в економічній, політичній і громадській діяльності, підвищення власного добробуту та конкурентоспроможності в системі

ринкових відносин, кар'єрне зростання. Тож, прагнучи будь-що реалізувати власну мрію соціального просування, більшість молодих людей усвідомлюють, що вуз є одним із дієвих засобів досягнення цієї мети. Зосереджуючись на „засвоєнні знань, умінь і навичок”, вони прагматично, крок за кроком рухаються у напрямку власної вищої цінності і мети – особистого успіху, не відволікаючись на почуття та інші „несуттєві” речі.

Але ж людина у будь-яких обставинах повинна залишатися людиною. Негаразди української економіки не лише не відмінюють, але й вимагають особливої уваги вузів до духовності молодого особистості. Добро і зло, краса і потворність, віра, надія і любов – сутнісні сили людини, які забезпечують їй відтворення людського способу життя в історичному часі й просторі, в системі будь-якого локального соціуму. Недаремно духовність за всіх часів була об'єктом філософських міркувань, а прогресивна педагогіка закликала повернути освіту до її основної мети – відтворення духовного потенціалу нації.

Традиційно духовність розуміється як гармонійне поєднання пізнавального, морального та естетичного, виражене через істину, добро і красу. Цю думку знаходимо у філософів античності (Платон, Демокрит, Аристотель), у німецькій класичній філософії (Г. Гегель), у російській релігійній філософії (В. Соловйов, М. Бердяєв тощо), в екзистенціальній філософії (М. Бубер, К. Ясперс). Підсумовуючи наявні погляди, можна зазначити, що духовність – специфічна людська якість, яка формується в процесі сприйняття певних суспільних норм та цінностей, це вихід до ціннісних засад формування особистості. З огляду на це духовний розвиток уявляється як шлях від знання до розуміння, від емоцій до співчуття, від сприймання до творчості, від егоцентризму до гуманізму. Звідси духовна культура особистості – це спосіб людського існування, заснованого на спрямованості до вищих людських цінностей, на потребі удосконалення себе і навколишнього світу відповідно до ідеалів істини, добра і краси.

Формування духовності студентів відбувається в процесі навчання, задоволення певних естетичних та культурних потреб. Сьогодні модним стало вважати, що духовна культура особистості формується насамперед завдяки релігійному вихованню. Але, духовність – це система інтелектуального, морального, художньо-естетичного, емоційно-чуттєвого розвитку особистості. Підтвердження цієї думки знаходимо і в працях П. Щербаня, який вважав, що духовна культура особистості складається з таких культур: інтелектуальна (знання, мислення); моральна (честь, гідність); культура спілкування (комунікативні здібності, культура мови); національна культура та національна самосвідомість; художньо-естетична (культура почуттів); морально-етична (релігійні традиції); родинно-побутова; політична правова, екологічна культура особистості.

В основі духовного життя людини лежить її духовний світ, який має цілісний характер. Поєднання його складових – розуму, почуттів та волі – є настільки органічним, що будь-яка спроба їх розмежування викличе загрозливі наслідки для розвитку особистості.

Розум людини, як здатність до самостійного проникнення в сутність речей і процесів, до освоєння, усвідомлення життя в його складності і суперечливості є основою раціональної, цілеспрямованої діяльності. Його всесильність констатував майже кожен філософ незалежно від доби, в якій жив і створював своє філософське вчення. Наприклад, Аристотель обґрунтував логічні закони функціонування розуму, М. Кузанський і Дж. Бруно виявили його суперечливу архітектуру; І. Кант проаналізував можливості розуму в пізнанні світу і самого себе; Г. Рєгель показав розум як єдино реальний, кінцевий етап розвитку світового духу, де самосвідомість (людське мислення) осягає свою єдність з абсолютною ідеєю.

Цінність розуму безперечна, але справжня істина потребує осмислення через людські почуття. Ще стародавні філософи стверджували, що немає нічого в розумі, чого спершу не було б у почуттях. Цю думку підтримують й сучасні вчені, серед яких слід назвати, насамперед, В. Андрущенко, О. Бабкіну, І. Бєха, Л. Губерського, І. Зязюна, І. Надольного, І. Прокопенка. Причому, одним з пріоритетних напрямків виховання особистості вони вважають розвиток культури почуттів. Адже, в будь-якому випадку почуттєве життя людини, що відображає духовний вимір внутрішнього "Я", залишається її невід'ємною потребою. І якщо це життя не збагачувати за допомогою нових естетичних вражень та емоцій, ми втратимо цілісну особистість. Ми будемо мати раціональну людину, яка орієнтуватиметься на надбання цивілізації, але загубить дух і культуру. Тому що переживання особистістю чуттєвого зв'язку, своєї єдності зі всім людством і власним народом – це те, що можна визначити як найбільш широке розуміння духовності.

Останнім елементом духовного світу людини є воля, яка синтезує дві попередні складові – почуття і розум, спрямовує їх на втілення в практику ідей та задумів. Саме воля як чинник внутрішнього спонукання людини до активної дії допомагає особі керувати власними почуттями, підпорядковувати їх принципам та ідеалам. Здатність мати волю принципово змінює природні можливості організму, вона дозволяє особистості виявляти саме людські якості, дає змогу їй змінювати цей світ відповідно до бажаного ідеалу. Воля, як казав І. Кант, дозволяє нам бути, а не просто існувати. Але особливою умовою при цьому є насиченість волі людськими почуттями і розумом. Нерозумна, нечуттєва воля стає руйнівною. В той же час чуттєво-образна, життєво-мудра воля – могутній чинник активної творчої діяльності особистості.

Здобуття вищої освіти безсумнівно сприяє формуванню духовного світу особистості, проте, за свідченням багатьох соціологічних опитувань, нова сучасна реальність невблаганно змінює ціннісні орієнтації студентської молоді, які є підвалинами розвитку її духовності. Переконуючись, що кращі людські якості сьогодні не мають ні визнання, ні матеріальної винагороди, молода людина опиняється на роздоріжжі. Підтримки з боку закладу освіти вона не знаходить, тому що освітньо-виховний процес у ньому здебільшого спрямований лише на професіоналізацію студента, формування його ділових якостей. Але досвід показує, що навчання, яке виключає духовно-моральну

складову й орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань та освоєння технологій, не гарантує професійної успішності фахівця й неминуче спричиняє кризу соціально-культурної та особистісної ідентичності. Навчання ефективно лише настільки, наскільки йому вдається пробудити в людині людське (її духовність, цікавість до самопізнання й волю до самоконструювання). У зв'язку з цим надзвичайно важливим є розуміння вищого закладу освіти як соціокультурної системи, функції якої не обмежуються підготовкою людини до професійної діяльності. Його необхідно розглядати як канал трансляції та відтворення культурних норм, цінностей, ідей, як простір генерування суспільної ідеології, яка разом із її носіями вростає в культуру й дасть свої наслідки.

Така ситуація потребує вдосконалення навчально-виховного процесу у вищих освітніх закладах, пошуку ними нових форм, шляхів і засобів органічного поєднання професійної підготовки спеціалістів із цілеспрямованим виховним процесом. Україні, враховуючи завдання духовного розвитку особистості, необхідна сучасна, відповідна до вимог ХХІ століття концепція виховання молоді. А підпорядковуватись вона має одній стратегічній меті – гуманізації людини, збагаченню її духовно-творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз – К.: Знання України, 2002.
2. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема: Монографія. – Житомир: ЖГГІ, 1997. – 213 с.
3. Особливості суспільних пріоритетів навчально-виховного процесу вузу: проблеми, пошуки, перспективи // Наукові записки „Острозька академія”: Психологія і педагогіка. – Острог, 2001. – Вип. 2. – С. 325 – 327.
4. Паламарчук В. Соціально-економічні процеси і пріоритети в Україні // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. – № 1. – С. 24-36.
5. Політико-психологічні та соціально-педагогічні проблеми освіти і виховання: М-ли наук. семінару, 14.05.1996 р. / Ред.кол.: М.М.Слюсаревський (голов.ред.) та ін.]. – К., 1997. – 178 с.
6. Проблеми реалізації духовного потенціалу молоді: М-ли Всеукр. наук.-практ. конф. / Наук. ред. Вербець В. В. – Рівне: РДГУ, 2002. – Вип. 2. – 111 с.
7. Сагатівський В.М. Феномен духовної атмосфери // Філософська і соціологічна думка, 1992. – № 10. – С.151–161.
8. Ценностный мир современного студента / Социологическое исследование // Под ред. В.Т. Лисовского, Н.С. Слепцова. – М.: Наука, 1992. – 242 с.
9. Шумская Л.И. Современное студенчество: возрастные и социально-психологические особенности // Психология. – 2000. – № 3. – С. 3-11.
10. Щербань П. Формування духовної культури особистості // Рідна школа. – 1999. – № 7. – С. 14-17.